

15. tammuz 5675

(27. červen 1915 podle gójského kalendáře) – neděle

Odjíždíme zítra ráno! Celý týden jsme věnovali balení našich zásob, které tatínek s Mojšem vynosili ze sklepa a dnes odpoledne je společně s naším oblečením a dalšími věcmi naskládali na vůz pana Szomjase. Vůz teď stojí na zahradě u paní Tóthové, pan Szomjas jen zítra brzy ráno přivede svou kobyliku, zapřáhne a odveze nás na nádraží. Tatínek už podplatil výpravčího, aby nám držel místo v zavazadlovém vagonu. Tam pojedou nejen naše zásoby, balíky kůží, pár štůčků látky, které tatínkovi ještě zbyly, ale i my. Bude to tak pohodlnější, než se tísnit ve voze pro cestující. Dráhy navíc nyní nasazují jen vagony třetích tříd a strávit celý den na dřevěné lavici by se nám opravdu nechtělo.

Lvov dobyt!

(K. k.) Úředně se sděluje 22. června v poledne:

Z Vídně, 22. června.

Naše druhá armáda dobyla dnes po tuhém boji Lvova.

Náměstek náčelníka generálního štábu št. HÖfer, polní podmaršálek.

Tento týden byl moc slavný pro celé Rakousko-Uhersko – v úterý totiž naši vojáci dobyli zpátky Lvov! Rusové prý odsud utíkali jako zajíci, ale podle novin s sebou vzali i spoustu civilistů, mužů od 18 do 50 let. Komu se včas nepovedlo schovat, ten teď jako rukojmí míří do Ruska. Jsem ráda, že pan Rubinstein s manželkou utekli, ale přemýšlím, co se asi stalo s panem učitelem Hájkem. Tomu je kolem třiceti. Pan učitel Micewski je starší, toho to snad nepostihlo.

V novinách psali, že Rusové při ústupu zapálili lvovské nádraží a všechny okolní továrny a sklady. Vznikla tak škoda 16 milionů korun! Nedovedu si to ani představit. A také se tam psalo, jak byl ve Lvově nedávno car Mikuláš, který zde vyhlásil Červenou Rus, prý nedílnou součástí Ruska! Tomu se člověk musí jen smát! A čemu jsem se musela také smát, byla tato věta: „Obsazením Lvova měl ruským snahám a ruskému myšlení být vytčen pevný cíl: Zničení staré podunajské monarchie, která měla zmizet z listiny velmocí a klesnout na státeček významu Švýcarska.“

Zkusila jsem si to představit, ale prostě to nešlo. Rakousko-Uhersko jako Švýcarsko? Vždyť jsme mnohokrát větší. Jestli si to Rusové opravdu takto představovali, tak museli být ti největší blázni. Rakousko-Uhersko tady bude vždycky. Stejně jako Rusko nebo Německo. Vždyť jsou to velké státy a každý přece

musí vědět, že i mnohonásobně silnější než nějaké malinkaté zemičky. Co by asi dělala malá Bukovina, kdyby nebylo Rakouska? Asi by ji hned zabrali Rusové nebo Rumuni, to dá rozum.

Ve čtvrtek se ve všech kostelích po celé monarchii sloužily oslavné mše. Noviny označily Lvov za symbol. Starobylé hlavní město Haliče je prý symbolem celého Rakouska-Uherska a jeho získání zpět je totéž, jako kdyby Rusové dobyli Vídeň a my je odtud zase vyhnali. I tady v Ungváru všude visely prapory, pořád zvonily zvony a zpívala se rakouská hymna.

Vlastně poprvé jsem ji slyšela v maďarštině. To ale nevadilo, melodie je stejná. My se vypravili na Korjatovičovo náměstí, kde se četly oslavné proslovy a pak se zpívalo to maďarské Tartsa Isten, óvja Isten, királyunk s a közhazát! Já s tatínkem a Mojšem jsme ale maďarská slova neznali, a tak jsme zpívali pěkně polsky Boże wspieraj, Boże ochroń, nam Cesarza i nasz kraj! Nikomu to ale nevadilo, Maďaři tentokrát vůbec nic neříkali a nikdo ani neměl nic proti tomu, že jsme Židé. Každý měl obrovskou radost, že je Lvov zase náš, každý se usmíval. A navíc jsme si hymnu všichni společně nakonec zazpívali i německy. Gott erhalte, Gott beschütze, unsern Kaiser, unser Land! Ještě teď mi to zní v uších. Brečela jsem dojetím a byla hrozně hrdá na Rakousko a na naše vojáky. Teď už válka musí skončit!

Noviny psaly o tom, jak se slavilo ve Vídni. Do ulic vyšly snad desetitisíce lidí a u Schönbrunnů zdravily císaře Františka Josefa I. a následníka trůnu arcivévodu Karla Josefa Františka. Toho mám moc ráda. Viděla jsem ho na obrázcích, je mladý a pořád se usmívá. Má taky moc krásnou ženu Zitu a malého synka. Při oslavách ve Vídni prý stáli na balkoně Schönbrunnů, lidé jim provolávali slávu, a když arcivévodkyně Zita vzala malého prince Ottu do náručí, tak ten obrovský dav prý úplně vybuchl nadšením. Princ jim mával ručičkou a lidé mu ten pozdrav opětovali. Všichni v tom viděli budoucnost Rakouska-Uherska. Starého císaře po čase vystřídá arcivévoda Karel a toho později tenhle

Poslední výspa klesá . . .

Je ještě v čerstvé paměti, jak car Mikuláš s balkonu guvernerského paláce ve Lvově slavnostním způsobem prohlásil Lvov za hlavní město »Červené Rusie« a »Červenou Rusie« za část nedílného Ruska. A dnes není guvernerského paláce ve Lvově, není hlavního města »Červené Rusie«, není »Červené Rusie« více, to vše pohltila nezadržitelná vlna vítězných spojeneckých vojsk, která vzniknuvši na svazích gorlických a stráních karpatských, v nezastavitelném postupu převálila se přes střední Halič, dravými proudy svými podemlela pevnostní zdi Přemyšlu, přes Sienavu rozlila se na sever do ruského Polska, přes Bukovinu vnikla do Besarabie, pohltila jezera gródecká a včera zmizel v ní Lvov, poslední výspa ruského panství v Haliči.

Oslava dobytí Lvova ve Vídni.

Hold císaři.

Tel. - Z Vídně, 24. června.

(K. k.) Již v časných hodinách ranních počaly zástupy putovati k schönbrunnskému zámku. Dávno před dobou, stanovenou pro počátek holdovací slavnosti, bylo širé prostranství před zámkem uvnitř obrovského sadu obsazené obecněstvem, čítajícím do statisíců. Hlava na hlavě, tak stál tu zástup, očekávaje okamžik, až mocnár objeví se na balkoně zámku, aby přijal jásavý dík a holdovací pozdrav obyvatelstva. Před velkým balkonem zámku zaujali před 11. hod. dopol. místo členové velkých vídeňských mužských pěveckých spolků. Zde také shromáždili se sluzby prostí rekonvalescenti a přecetní zranění rakouští a uherští a říšskoněmečtí důstojníci a mužstvo s polními odznaky. Ve 11. hod. přibýli členové císařského domu, vysocí hodnostáři a zástupci města do Schönbrunnu. Přesně v 11 hod. objevilo se Jeho Veličenstvo na velké verandě zámeckého prostranství. Císaře následoval arcivévoda následník Karel František Josef a arcivévodkyně Zita se svým nejstarším synkem na ruce a všichni ve Vídni meškající členové panovnického domu. V okamžiku, kdy obecněstvo spatřilo ctihodnou postavu Jeho Veličenstva a císařskou rodinu, zaznělo bouřlivé volání Slávy, bylo máváno klobouky a šátky a vždy znovu zaznívalo jásavé volání slávy, které se šířilo až na výšinu Glorietu. Nekonečný jásot vyvolalo objevení se nejjasnější paní arcivévodkyně Zity s jejím synkem na rukou. Malý rusovlasý princ živě a vždy opět znovu kynul svými ručkami vstříc jásajícímu lidu. Po celou na to následující slavnost setrvala paní arcivévodkyně s princem na rukou na balkoně.

malý princ. Ale to bude za desítky a desítky let - a Rakousko-Uhersko bude moderním státem, nejlepším státem v Evropě. Já už budu stará, ale Rakousko-Uhersko tu bude pořád a princ Otto, kterého teď viděli ve Vídni, mu bude vládnout jako císař.

Včera jsme se v synagoze rozloučili s našimi známými a dnes na hřbitově i s maminkou. To je na tom to nejsmutnější, že nemůže jet s námi a že neviděla tu velkou slávu na Korjatovičově náměstí. Strašně moc mi někdy chybí. Nanosili jsme jí na náhrobek spoustu kamínků a já jí slíbila, že až jednou pojedeme zase do Ungváru, tak přivezu i kamínky ze Stryje, aby měla na hrobě něco sobě blízkého.

O kus dál je hrob strýce Jákoba. Tatínek sem nechal udělat náhrobek a řekl nám, abychom se se strýcem také rozloučili. Moje se nad hrobem proto pomodlil a já na náhrobek dala další kamínek. Těch je zde mnohem více než na maminčině náhrobku. Strýc byl mezi zdejšími Židy přece jen hodně vážený, a proto k jeho hrobu chodí snad každý, kdo ho aspoň trochu znal. Židovská obec

a Židé, kteří chodí do Velké synagogy, už z jeho domu udělali ješivu. Již začátkem měsíce elul, tedy za necelé dva měsíce, se zde začne studovat Talmud a halacha.

Tatínka trochu mrzelo, že před odjezdem nemohl dát sbohem bratrancům Jahnovým, kteří zřejmě zůstali v Bukovině. Tu už stejně jako Halič taky opustili poslední Rusové, naši vojáci je vyhnali až do Besarábie. Bukovina tak nyní skýtá obrovské možnosti k prodeji jakéhokoli zboží, což Jahnovi určitě využili. Zejména Šimon, jenž zná dokonale tamní poměry, a navíc mluví plyně rumunsky, tedy jazykem, který se v Bukovině používá nejvíce.

„Jahnovi byli dobří společníci, rozuměl jsem si s nimi,“ přemítal tatínek. „Snad je ještě někdy v budoucnu potkám a třeba dáme dohromady nějaký dobrý obchod.“

Dnes jsme se rozloučili i s paní Tóthovou, i když je jasné, že zítra ráno určitě vstane s námi, takže ji ještě uvidíme. A myslím si, že s námi pojedje i na nádraží, aby nám zamávala.

16. tammuz 5675

(28. červen 1915 podle gójského kalendáře) - pondělí

Tak už sedíme ve vlaku a jedeme domů! Hrozně to drncá, tak toho moc nenápisu. Jen krátce. Nemohla jsem vůbec spát, hrozně jsem se těšila. A už ve čtyři ráno jsem vstala, protože jsem se bála, že zaspíme. Ale to asi my všichni, protože vzhůru byl i tatínek a Mojše. A taky paní Tóthová, která nám se slzami v očích udělala moc dobrou snídani. Kolem páté ráno přišel pan Szomjas, s tatínkem vytlačil před domek paní Tóthové vůz a zapřáhl do něj tu svou vychrtlou kobylku. Pak jsme všichni nastoupili. I paní Tóthová, která nedala jinak. Na nádraží už stál vlak a čekal na nás výpravčí, kterého tatínek prve podplatil. Ukázal nám zavazadlový vůz a místo, kam si můžeme složit věci. Tatínek, pan Szomjas a Mojše je tam nanosili a potom jsme se všichni rozloučili jak s paní Tóthovou, tak i panem Szomjasem. Ten od tatínka kromě peněžní odměny, kterou tatínek už předem zaplatil paní Szomjasové, dostal i tři láhve kontušovky. Když je od tatínka přebíral, úplně se rozzářil. V životě jsem neviděla někomu tak svítit oči! A pak už mi tatínek s Mojšem pomohli do vagonu, zřízenec za námi zavřel vrata a vlak se za chvíli rozjel.

Kromě našich věcí je tu spousta dalších zavazadel, ta ale patří lidem v cestovních vozech. Ale díky tomu, že je tu také spousta kufrů a balíků, můžeme si dobře sednout.

Občas vykouknu z okénka, které je úplně nahoře a díky kterému tu nesedíme potmě. Za chvíli pojedeme přes Užocký průsmyk. Tady už se bojovalo, jsou vidět zničené domy, ale sedláci už zaselí a zdá se, že zanedlouho to tu bude jako před válkou.

Teď večer jsme dojeli do Samboru a ubytovali se v nádražním hotelu. Do Stryje budeme pokračovat zítra ráno. Tatínek podplatil i zdejšího výpravčího, takže všechny věci máme nyní schované přímo v jeho kanceláři a zítra je naložíme opět do zavazadlového vagonu.

Cesta byla neskutečně zdoluhavá, jeli jsme opravdu pomalu a já ji částečně prospala natažená na podlaze vagonu. Když jsem se probudila, byli jsme už

v Haliči a já vykoukla z okénka. Tatínek měl pravdu, že se ta zničená krajina ani nedá popsat. Úplně jsem oněměla. Všude spálená step. Dokonce se ještě občas dala spatřit roztrhaná děla, hromady ostnatých drátů nebo nafouknuté koňské zdechliny. A taky strašná spousta hrobů s jednoduchými kříži. Muselo to tady být opravdu hrozné.

Dnes je to přesně rok, co v Sarajevu zastřelili arcivévodu Františka Ferdinanda a jeho ženu, vévodkyni Žofii. Před rokem jsem byla ještě ve Lvově a nikdo netušil, co všechno se za tak krátkou dobu stane.

22. tammuz 5675

(4. červenec 1915 podle gójského kalendáře) - neděle

První můj dojem po návratu do Stryje byl veliký šok. Vůbec jsem to tu nepoznávala, město vypadá úplně jinak. Když jsme na žebříňáku projížděli městem od nádraží ke štetlu, všude byl cítit pach spáleniny, všechno bylo zničené. Domy na náměstí, kterému se u nás říká Rynek, vypadají ještě jakž takž, ty řádění Rusů přežily. Ale náš štetl je jedna velká zkáza a zmar.

My měli ještě štěstí, že náš dům je hlavně z kamene a cihel, takže zůstaly aspoň dvě místnosti. Chudší Židé, kteří žili v dřevěnicích nebo jednoduchých chaloupkách z vepřovic, ale přišli o střechu nad hlavou. Už si sice začali stavět nové, provizorní příbytky, ale někteří dosud žijí ve stanech nebo různě po známých. Například na rabinátu tak kromě starého Leiboviče přebývají ještě dvě rodiny.

Když jsem poprvé uviděla náš dům, tak jsem se rozplakala. Zbyla ho jen polovina. Ložnice a salonek vyhořely, zůstala jen kuchyň a jídelna. Všechno bylo naprosto zničené, vyrabované, nábytek někdo ukradl nebo byl spálený, skla v oknech chyběla. Nezůstalo zde vůbec nic až na několik chatrných trosek a dva dřevěné hrnce. A také pobořená kachlová kamna v kuchyni. Co mě ale překvapilo, bylo to, že u vstupních dveří zůstala neporušená mezuzá. Tatínek k tomu řekl, že je to dobré znamení.

„Nebojte, děti, trochu to tu upravíme. Když jsem tu byl minule, domluvil jsem se s truhlářem Jablonskim, že nám stluče postel, stůl a židle, a budeme tu moct zase bydlet,“ utěšoval nás.

Znělo to hezky, ale když jsem si vzpomněla na hezký domek paní Tóthové, nemohla jsem se ubránit dojmu, že jsme měli radši zůstat v Ungváru. U paní Tóthové jsme sice byli namačkaní jako sardinky, ale dalo se tam normálně žít. Tady budeme týdný jen přežívat, než to tu dáme aspoň trochu dohromady. Tatínek nám sice v Ungváru řekl, že je to tu poničené, ale záměrně vynechal

detaily, abychom se cestě příliš nebránili. Teď, po několika dnech, mu to nemám za zlé a naprosto ho chápu. Ale ve chvíli, kdy jsem poprvé uviděla náš zničený dům, jsem na něj byla rozzlobená jako ještě nikdy.

Vztekle jsem třískla s taškou a utekla na zahradu pod ohořelou jablůňku, kde jsem se dala do pláče. Mojše mi později říkal, že za mnou chtěl jít, ale tatínek ho zadržel.

„Aspoň se tak vysílí a uklidní,“ řekl mu.

Pak ze žebříňáku společně s Mojšem odnosili naše zásoby dovnitř a začali se zabydlovat. Já se chvíli nato vyplakala a vrátila se zpět do domu, tedy do toho, co z něj zbylo. Rozčileně jsem si sedla na tatínkův velký dřevěný kufr, rozhlížela se po kuchyni a v jednu chvíli si pomyslela, zda nemám utéct a sednout na první vlak do Samboru nebo Munkáče a odtud odjet za paní Tóthovou. Pak jsem si ale řekla, že to nemá smysl. Vstala jsem a začala uklízet.

Trvalo nám dva dny, než jsme kuchyň a jídelnu uvedli do aspoň trochu obyvatelného stavu. Spali jsme na zemi, teprve ve čtvrtek večer nám truhlář Jablonski přivezl jednoduché postele a matrace. A taky stůl a čtyři židle. Do té doby jsme museli sedět na zemi nebo na tatínkově kufru. Jedli jsme jen sardinky z našich zásob a chleba, který tatínek za přemrštěnou cenu koupil u pekaře Leviho. Vodu našťestí máme, studna ve sklepech se zdá být neporušená. Tatínek ji pořádně prozkoumal, aby zjistil, zda do ní někdo něco nenaházela. Bylo to nejvyšší rozumné, protože případů, kdy Rusové otrávil při svém ústupu studny třeba tak, že do nich naházeli mrtvoly či mrtvá zvířata, byla spousta. Také spravil kamna. Sice trochu čoudí, ale vařit se na nich dá, takže si můžeme vodu převářet. Topíme ohořelým dřívím, které se válí všude kolem. Až je kamnův správně pořádně, budu v nich moct upéct chléb nebo koláče. Šťestí, že jsme si z Ungváru přivezli i nádobí a přibory, jinak nevím, co bychom teď dělali. Asi bychom jedli rukama jako Kaffi.

Včera a předečtírem byl šábes, a my proto šli do synagogy. Všichni nás zde srdečně zdravili, dokonce i starý Leibovič, který už může chodit. Sice s rukou na pásce, ale i tak musel mít velké štěstí. Tatínek všem vyprávěl o našem životě v Ungváru. Když slyšeli, co postihlo maminku a jak jsem přišla ke své zmrzačené noze, začali naříkavě bědovat.

„Jako by toho nešťestí nebylo už tak dost,“ litovali nás.

Našich sousedů tu mnoho nezůstalo. Značná část z nich nepřežila řádění koků, řada lidí také uprchla před frontou a ještě se nevrátila. I proto nás rebe Šmuel vítal s tím, že je rád za každého, kdo se do Stryje vrátil.

„Mnoho našich bližních je ale nyní kdesi na západě. Velká města, jako je Vídeň nebo Praha, jsou již dávno přeplněná, a tak úřady umísťují uprchlíky do menších obcí. O mnoha z našich nemáme žádné zprávy,“ vyprávěl.

25. tammuz 5675

(7. červenec 1915 podle gójského kalendáře) - středa

Mojšemu se nezadržitelně blíží jeho třinácté narozeniny, a proto každý den chodí k rebemu Šmuelovi na přípravu svého obřadu bar micva. Shodou okolností jeho narozeniny letos připadají na náš nejsmutnější svátek, Tiš'a be-av, tedy 9. av, kdy byl zničen první i druhý jeruzalémský chrám a došlo i k dalším tragickým událostem. Letos je 9. av v úterý, podle gójského kalendáře 20. července, takže Mojšeho vstup do dospělosti proběhne o následujícím šabesu. Tedy třináctý den měsíce av, což je 24. července 1915.

Jsem zvědavá, co mu tatínek dá za dárky, kterých má být osmnáct - a hlavně, kde je ve Stryji sežene. Zlatý Ungvár, ten ve srovnání s Haličí doslova přetékal zbožím, tady je to opravdu špatné. Tatínek sice vydělává velké peníze na zásobách, které jsme si z Ungváru přivezli, ale za ty peníze se tady nedá pořádně nic koupit. Na druhou stranu máme peníze aspoň na truhláře, zedníky a další řemeslníky, kteří nám spravují dům. Když nad tím tak přemýšlím, tak pracuji za směšné částky. Nebo je tatínek rovnou platí moukou, sardinkami, cukrem či plátnem. To jsou pak řemeslníci ještě radši, než kdyby dostávali peníze. Nebo jsou spíš radši jejich manželky, které aspoň mají z čeho vařit a šít.

Už také přišel kamnář a spravil nám kamna. Tatínek sehnal několik jablek, tak z nich zítra zkusím upéct koláč.

1. av 5675

(12. červenec 1915 podle gójského kalendáře) - pondělí

Světová válka spěje ku konci.

Z Paříže se oznamuje: Socialistický ministr Guesde vyjádřil se v Bethune k dělnické deputaci, že světová válka spěje ke konci a že nejpozději ve třech měsících bude ukončena. Časopis Petit Parisien otázel se telegraficky ministra, zdali projev jeho byl správně zaznamenán. Ministr odpověděl kladně. Skutečně se tak vyjádřil a má pro svůj projev důvody. (Fremdenblatt.)

V sobotu a dnes se v novinách psalo o tom, že se mluví o konci války. Sobotní článek citoval nějakého francouzského ministra, který tvrdil, že mír tu bude do tří měsíců. Ten dnešní cituje anglického ministra války lorda Kitchenera, který naznačil něco podobného. Kéž by to byla pravda a dech by